

Te Aro n tibi n te Aba.

Tibakin te Aba Ngkana tao 5 ke-10: Aban Sekaro ao 5 Aban
Se Lina. Ao 4 natina Se-mane, ao 1 Se aine
E tibaki te Aba n ai aron aei! E anganaki
Sekarimoa te Aba are moan Aban Samana,
Ke moan Aban Linana, man Semoti mikawai
Ao n kiran Se Aba Atibaki ni
kaboravaki nakoia Larina ni bare.

Searo Teuana Ngkana tao e aki bati aban Samana ke
Linana, Ebon Anganaki naba te nati
are Sekarimoa Abana are boni kona
ni maiu ravi iai! Ao ngkana iai
Manena te aine, E a nganaki n neni
kanana ae atongaki ba kaiman te
Aroka, ke Sekaneati n te aro are
e na boni maiu iai!

Tibakin Se Sabunea. Ngkana iai ana Sabunea Se Sama ke
Se Lina, E a nganaki Se nati are Sebina
ba Kanga raon Abana are e aki bati,
n ai aron Se wa n Akawa, Se Sabunea
nakon Se mane. ae Kakai, ba ana bai
natina, ke te nakoia ni Porau i
Marawa man aia moti ana Karo.

Searo Teuana Ngkana iai Natim Aine Moman, Ekona
nganaki Sekarimoa te moan Aba
mai Lroun Samana, ke Linana, Ao
Sekauoman Se Aba are rairoi tentana
ao raona Se Sabunea. ae Sebunna
ni Kaeke ba buokana n te aro are
e na boroi atongana ma Sekarimoa.

Aron tē Aba n nako i Beru.

Customs of Land Conveyance - Beru.

Sebain aine. Ngkana ko tabarea bun te aomata temanna
E teirake ma ana Utu teuare tabareaki
buna, nakon te tia Sabare. Ebo teun ae
Korakora ngkana Etāua Abana teuanne
E tia teun, ao a moti Unimane ba e riai
n anaki Abana teuana, n a banaki.

Setana ni kai. E a tongaki ba te Lauanikai te aine are
tarini bun! Ao ngkana idai te m' mane
are e tabareia n taua-baina, ke ni
katactaea, ma ni karava te manikangare
ni kani wene ni bure naki ina, so e
riai n a naki Abam teuana mai Iroum.
ma n ai amoti Unimane.

Se kinaba. Ekona ni karavaki te Sinaba, nakon bun
natim mai kiraroa ao tiaki nakon bun
are bon natim. Ekona n nako abam
ngkana ko a tia ni wewe ma te aine
anne, ma ngkana Eribaike Sinabam
ma n aki libira ana Kave nakon, ao
ko Kona n aki anganna Abam.

Seiaoi i bukin te aine. Ngkana ko nakonako i nanoni Kawaim, ao
ko kaitibo ma bun te aomata temanna ae
tiaki am Utu, ko kona ni bukinaki ironia
akana kan rawea Abam, n te aro ni here
Ao a rawea abam teuana mai Iroum.

Seiaoi i bukin te Ira. Ngkana Konakonako i nanoni Kawaim, ao
ko kona ni bukinaki ba ko Iraa te ben
ke te matau, ke Sekai ni kibakiba, so
e tauaki abam, man raweaki mai
Iroum.

Setiri-aomata Ngkana ko tiringa te aomata. Ao e kona n
a naki abam mai i roum ba tuam
Uoua are ko-anga ba tuam. E kona naba
n anaki abam teuare e mena irariki
n te tai anne

Teo teuana Ngkana Uoman te aomata aika tan-un
ao te katēniman te tia tautāu Ao e aki
bō ma aiana te tia-un bukana ba
a tāuaki i roum Teuare te katēniman
ao e a tiba mate temanna Imwin Uoua
Tewiki mai iroua tani-un. Ao e a
raweaki naba abam teuare Etantāu ba
xenebon teuare e mate.

Teira Ngkana ko noraki n ana teuana Teben, ke
Te-Manga rikaina, ke Ika, Ao ko Katuacaki
n anaki abam. Tekaina mai i roum.

Tebakaburei aba. Ngkana iai te mate, ae a tia ni mate inanon
teuana Te ririki, ke Uoua Tewiki, ao
Ikan' bakaburei-abam, Ao I a nako naba
ni kena te mate. tuana, E a naki abana
i roum teuare ana mate te mate
arei, teuana Te aba.

Te tibunaki Ngkana ko Tibuna temanna ae tiaki
am Utu. E kona n anganaki Abana
mai i roum teuare Tibunna, n ai
aron are bon nanona man te lua ni
kawai, ni Karohoa te bong aei.

Le ni ni katōro Bon tēaro n Sibutibu teuana
Ngkana ko Sibuna natin te aomata
temanna ae nanom. Ao teuarei e a
manga ana Katim n Sibunna, ao
ko anga Abam nakon te aomata anne
ao ngai E anganiho Abana.

Le ni ni Marai Ngkana ko Sibuna Katim te aomata
are bon nanom. Ao teuare E Sibunaki
Katina E anga Abana Sekaina nakon
teuare Sibuna Katina. ba kanga ai
aroni m' Mamma. E kona noki ngkana Esein

Sebora Ngkana iai te aomata ae nakonako
i nanoni kawaina Ao E nanwangia
temanna ni weteia n akōia, ke ni
kamōia, n Sekamanging. Ao e mumuta
ma n Rangirang i nanon au Auti,
ao I tuanga buu. (Kain nabau) ba e
na Kaitiaki n Sebokia ke ni kahi
mumutana ao e Kabiraki Ao e bon
anga Abana are raivori nakon te
aine anne. n ai aron nanona.

Sebakaine Ngkana iai te aomata ae Akara man
aki Kona te nakonako, ni Kareka
kanana. Ao E aki mutiakinaki ironia
ana Utu ke Sibuna, ke Katina, Ao
akea ba e Kawakinaki ironun te
Utu teuana ae tiaki ana koraki
ao E a bane naba n anga
Abana nakon te aomata anne.

Seangbai ni Bakabura. Ngkana iai Seomata ae Samau ke Kanga
ai Samau. E tangira buu ba tao e
kani wene mangaiia, so I aki Keriaia
ngai are buua, so te aomata anne
e a nganako Abana ni kabane nakan
are bon Nanona.

Se taoro Ngkana iai Se ataei temanna ae
a mate Samana ma Sinana ao
ngaia. E uarereke ao a naia
ano Utu ke tarin Samana ke
Sinana ni kawakinna, so a
kona ni Karaba Abana man
Tautana aroia n anganako ke
ni Karaba n ai aroa ngke
e tuai n atai abana.

Seibonga (ke Sabunea) Ngkana iai Se aomata te manna ae
koraki n te aro ae Korakora ao
ko nako n angan Seibong. Ke te
aomata ae Rabakai n Sabunea
ba e na kamaina katin so ngkana
tao E manim anti ni main katin
i rouna ke kona n anganna
Abam. are bon nanom.

Searo tuana Ngkana iai ae Sabuneaike nakan
Se-aine ae kotangiria so ngkoe
Karekea Sebai ae bati Ibukina
n ai aroa Se amarake, Se babai, ke
"mane" ke Sebake, ke am bai ae kaka-
wahi ba E aongan reke aroa i roun
te lia Sabunea.

Seira

Ngkana Eira te aomata, Ao akca tuana Ekamateaki
ke tauaki ba Skaunga, ke e abanaki abana.

Seinaba

Ngkana ko tinaba ko kona n Seinaba bun ai natim
ao Eriai te aine are Seinabam, ba e na Karekea
Maem ao kiem ao Kabiram, Ao ngkoe am makwi
te Karavaa te amarahe Ibulin Seinabam ao
ko boni kona n anganna abam ngkana tau ko a
tia ni reveve ma ngaie

Setauanikai

Bon Tarini bun te aine are am Tauanikai, Ao
akca temanna te mane are e na Kawaria, Ao
ngkana Ekawaraki Iroun te mane, temanna, ao
e na boni bo Teun, ao Imwin anne Ekavaki
abam ba tuam i roum te aine anne.

Se-Eiriki

Eboni kona ni Karavaki nakon bun Sarim, ke
bun ai Sarim mai Kirarua. ko kona naba ni
kaibibita bun, ma bun Sarim ni Karavure
ma bun Sarim ao ngaie ma bun.

Seira

Eboni kona n tauaki abam, ngkana ko wene ni bure
ma bun te aomata ae tiaki am utu, Ao
ngkana ko ana tuana te Pen ke' Tetou i aban te
aomata ae tiaki am utu, Ekona naba n oraki
ma ni kammarakahi te aomata ae wene ni bure
ma te aine-numa.

Seiavi

Ekona naba ni bukinaki te aomata i roum te
tia babakani Skawai ma ni Karekeaki bukinana
n Seira, ke te Loro ma te aine-numa ba e aonga,
tauaki abana iai.

Te Kainroua Ko Kainroua natin ma natin te aomata ae
Koanga e bati abana. ngkana tao 6 ma Kiriki
natin ke e Skawai riki, ma natin Tevare, ke
Heierei I nanoni Pirotōn tinana. ngkana e
tūai ni bungiahi nako aon te aho, Ao ngkana
iahi are e a manga tabareia ke ni manga ka-
buta ana taeka ho e ravaaki abana ni
Katuacahi iahi.

Te rave-bai teuana Ngkana tao ko Kekena am rua ni babai i
abana te aomata Kemanna ao ngkana iahi
tanona i e tān am Rua-ni-babai E mikaiki
n Te-ni. ao ko tāna naba n abanna

Se mi.

Nanona

Hgkana ko mi nikiba

E na maiku are mi waki
nakonanaako.

Hgkana ko mi n Samarakea Se mi
ae rietata waki raure ma ngaia

E na mate are mi.

Hgkana ko mi n raure ma am
Kamarai ke Reirim.

Ko na raure ma bum.

Hgkana ko mi ni Sekaki am
auti n Sari.

Ko na kitana te aba are
Ko mena iai.

Hgkana ko mi ba ko kaura
Se ai. ae ababaki.

E na reke te rongorongoman
Se Sua nakom.

Hgkana ko mi ni mena inanon
Te auti ae baka man ro nanona.

E na kabureaki are mi.

Hgkana ko mi ni kana Sekika

E na Lona are E mi. ke
e na kinaka

Hgkana ko mi n Sakakaro ao
ko tokanikai nam Sakakaro.

E na bon reke am bai ke
nakoam ae kakawaki

Hgkana ko Sabuncaiko, ao ko
mi ni moi n Sekabubu.

E na bon aki reke te aine
are ko tangiria

Hgkana ko mi ni marika

E na reke te aoraki ae
Sekangenge Iroum.

Hgkana ko mi ni mena i buakon
Se waira, ke n Siri aomata.

E na bati konam Se Ika.
hgkana ko nako n akawa.

Hgkana Ebikoukou bum. Ao E mi
n reke ana biti. ke Kiena

E na reke natina Se mi mare

Le mi.

Kanona.

Hgkana ko mi nuava i Sari

E na baka Le karau.

Hgkana ko mi n reke ririm
ke am Karuo.

E na reke natim Le aine.

Hgkana ko mi nikana Tebunimoa
ke n Senaiko Seroata

E na Bikooukou.
are mi.

Hgkana E mi. ae Aoraki ba
e a mate.

E a tongaki ba Le mi ni
Puramatoa ae naki mate ia.

I Ai Kawara aroarora ikai,
ni botaki raon te aba aei.
Uke ti nani paure noko ma ukami
Ma ara koraki ni bane.

cho Ba tau ti nani noko ni kitano
Te aba ae Rusulas,
Tuku ma ta kabo,
Ma taniram ae ia uotia noko.

II Kaora ni bane kam nani noko
Ma tanirami ae bati iron
Ia bon tuku ma te tau
Ae kam katana nanou.

III Tamara ae taniraki i roura
Ma tinara ta kabo.
Ukano e reke ara tau ni bo rimwi
U te bon ae aki ataki.

Chant when making fire with a Fire stick

Notes

Te neai, te neai,

"The fire making, the fire making,"

Te roko-ai, te roko-ai

"it comes, it comes"

This chant was repeated continuously by the the fire maker until the fire came and was reputed to make the fire come quicker.

Te bino

Au bino Kanencia e ao Kanencia moia
beuati te ang obo ma Koki te tevenaki
tano te iango naba ngkai ao. orakia
te tua ~~na ororo~~ te tua n ororo beuati miti.
Mote Mouta n n iikinia bae, e uotia ma
ni tata ekinna batinaungo ba kaiana-
ngan te banakon aia taeka unimanen
n Tabiaki n Tabiang a taku. ^{tera} ma Kale-
ia inanoan Tabukini Beriu be tuangi Kareau
boni ngai are a...

Ereke maia babane akinga
ba te tua n matang ngai tataroia n unoria
me a kakare toaia te ang maiki batoren
abai roro kai arengan n nang ni kakaborou
nake ian angini karoua te na kabanea meang
maiki me arai tahe ngai ana man ma tina-
bane akinga e ^{ngai} e ba ngara te iango n rabaka
ana te iango kaikai ma ti na tona te burani-
-kai e anene e a ma tua oa...

Te Babonu.

~~When there is a occasional feast people not invited~~

when a woman first menstruated there would be a feast. Any individual or individuals not of the utu & therefore not invited could dress in "te ng" and appear for the purpose of "babete" for food. They would carry each a basket and a stick. The men would say nothing but each of the utu would give the visitor a present - coconuts, mats, food, "ba". Any man could dress up. There would be no bad feeling about the visit.

rao' feast

1. about a day after the birth - Te arauke ni lung.
2. The first menstruation - they would collect as soon as she starts.
- Te arauke ni ~~te~~ Te i ao. (starts outside childhood)
3. Homage - Te Bai bari.

rao' feast

1. - Te arauke ni lung.
2. - Te koro koro (a small feast of the new utu), or Te katorakeake.
3. - Te Bai bari.

Karakim Here.

Ē Ihotaki te aba i aon Samoa i nanon Semaneaba,
bukini Ihotakia ai Langva ba an tãi te Koronga, te
te aomata te manna ae tokaki nanona ni Kani
Porau ni Kakaea te aba are e kona ni Karekea,
Ē Tãetãe Here, ni Kangai; Ma nako ni borau ngai;
ao a Karekea tãni wana ba aman Koronga,
Ē biri Maiaki ao e moa Banaba. Ē boni Kakai
waina, Pa tã aine ae Kei Koteru, ma Katina aika
teniman m'mane. Ē mena i Uua, Kei Greia, ai
ngai are e mangi nova Se-wa arei, Ē tuangia Katina
Kei Grei ba ana ruonna Ao Senare te Karimoa te
aina uotãna Sebatiraku, ao tenare te Kauonman
ngai mba ao te Kateniman akã ana Kai;
Ē butã ana Kai tenare te Karimoa ao e orea
Korouan Here, ao e birinako Sabanouna ni
manga Okia nanon Semaneaba i Samoa. A-noria
Kain Semaneaba ao a tãia ba e a mate tenare
ao a manga Langva tãkaroua ni wa ba e na
rimwina ae wan Kambaia ao aman raona
uotãn tã wa arei mai Samoa te Kai ae arana
Kangoni Pakoa. Ē a manga noria keiere tãia
ao Ē kangai nãkãia Katina m'mane, tãi tokateka
ukori aroni ba kam Kawa ni mate ba e a manga
roko Se-wa aei ba rimwian tã aomata are
kam tiringa, Abiri-nako uaketei ni Katobibia aoni
Panaba, ao uaketei abiri mi Kãia ao a butã
aia Kai are Kangoni Pakoa, ni Pakarereia ao
e nako n teke ni waen te uare Sekarimoa, a
kua ni Kanakoa Kaini waen tãia uaketei
ma e ahi mko mai iai Ao a Kambaia i maia
uaketei ba a maku ao a bua mai mataia uaketei
ao a vetã uaketei ni Kangai; Kangoni Pakoa, Ē
ao ngai Ēton ni Kangai Ē. Atãku uaketei ni
Kangai m'mane aia tãki te Kai ba ngai tã aomata

Te tābo aro Pakareakeki waena iai Anan tehai, Ao a manga
birinako aroko i aon Sengea-manganya, ao a manga biri
nako a roko i Aon-Setarine, ao a manga biri-nako
a roko i aon Koubangabanga E nangi reke n reia
iai ao a tamareke i nanona ao a ranna ba te
Panga ni mōtong. Ao e a manga reteaki te kai ari
ao e a manga tōu Ao a manga nako ni vene i
nanon Sebangabanga n aki manga biri nako
ai ngāia aro a kamateaki iai, Ao a tiku
tamnein Rabataia ni veni i nanon te tābo
anne ni Karokoa te bong aei; tārama ai aon
te aomata